Το Woodstock της μετα-ανάπτυξης καταλαμβάνει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Όταν πριν από πέντε χρόνια, ο Φιλίπ Λαμπέρτ, βέλγος ευρωβουλευτής των Πρασίνων, συνδιοργάνωνε ένα παρόμοιο συνέδριο γύρω από το *μετά* της ανάπτυξης σε μια μικρή αίθουσα του Κοινοβουλίου στις Βρυξέλλες, δε φανταζόταν την επιτυχία και τη μαζική ανταπόκριση της φετινής διοργάνωσης. Φέτος, μεταξύ 15-17 Μαΐου, 20 ευρωβουλευτές από 5 διαφορετικά κόμματα, με επικεφαλής πάλι το Φιλίπ Λαμπέρτ, διοργάνωσαν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το συνέδριο "*Πέρα από την Ανάπτυξη*" (Beyond Growth). Με 26 πάνελ, 3 παράλληλα εργαστήρια και πολλαπλές εκδηλώσεις, συγκεντρώθηκαν 122 ερευνητές, καθηγητές και ακτιβιστές, πάνω από 2400 συμμετέχοντες δια ζώσης -κατά συντριπτική πλειονότητα νέοι-, και πάνω από 5000 άτομα παρακολούθησαν την απευθείας μετάδοση. Πρόκειται για μεγαλύτερη μέχρι στιγμής σε ευρωπαϊκό έδαφος συνάντηση προοδευτικών και ριζοσπαστικών φωνών της ευρωπαϊκής πολιτικής και ακαδημαϊκής σκηνής γύρω από το εν λόγω ζήτημα. Δίνοντας χώρο σε ακτιβιστές και ερευνητές από όλο τον κόσμο -με τη συντριπτική πλειοψηφία να προέρχεται από το παγκόσμιο Βορρά- άνοιξε το δημόσιο διάλογο με στόχο τη συνδιαμόρφωση πολιτικών για βιώσιμη ευημερία, μέσα απο εναλλακτικές προσεγγίσεις των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών αφηγημάτων σε σχέση με τη βιωσιμότητα.

Επί τρεις μέρες, κάποιες προτάσεις επανέρχονταν ξανά και ξανά στο δημόσιο διάλογο: η αδυναμία του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος να αποτελέσει ικανό δείκτη ευημερίας των χωρών, η επιτακτικότητα μιας δραστικής αλλαγής στο οικονομικό μοντέλο αλλά και στον τρόπο ζωής και σκέψης ώστε να ζούμε μέσα στα πλανητικά όρια, η διαγενεακή και διαφυλετική ισότητα, το περιβαλλοντικό χρέος των χωρών του Παγκόσμιου Βορρά, οι αποζημιώσεις στον Παγκόσμιο Νότο και η περιβαλλοντική κρίση ως κρίση της ευρωπαϊκής αλλά και παγκόσμιας δημοκρατίας. Τα ζητήματα αυτά, που συχνά απορρίπτονται από την ακαδημαϊκή κοινότητα ως περιθωριακά αφηγήματα, εκφράστηκαν για πρώτη φορά στο σύνολό τους σε ένα τόσο κεντρικό δημόσιο βήμα όπως το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο. Μια σειρά από υπερεπιστημονικά πάνελ επιδίωξαν να χτίσουν γέφυρες ανάμεσα στην ακαδημία, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες και κινήματα και εκπροσώπους της ευρωπαϊκής πολιτικής σκηνής, σε αυτό που οι συμμετέχοντες από την πρώτη κιόλας μέρα ονόμασαν το *woodstock της μετα-ανάπτυξης*. Παρακάτω θα βρείτε μια σύντομη σύνοψη μιας σύντομης επιλογής από τα πιο κύρια ζητήματα που διατυπώθηκαν.

Τα όρια της ανάπτυξης

Η ιστορία είναι γνωστή: τα *Όρια της Ανάπτυξης* είναι μια έννοια που προσεγγίζεται για πρώτη φορά από τις δυτικές επιστήμες το 1972 στην ομώνυμη έκθεση που εξέδωσε το Κλαμπ της Ρώμης, δίνοντας έμφαση στη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, την αλληλεξάρτηση των πλανητικών προβλημάτων και την επιτακτικότητα συστημικής προσέγγισης για την επίλυσή τους. Στην έκθεση αυτή αναφέρεται κατά την έναρξη του συνεδρίου η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ούρσουλα φον ντερ Λέγιεν: *πριν από 50 χρόνια, μια ομάδα ερευνητών του MIT χαρτογράφησε τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ της πληθυσμιακής αύξησης, της οικονομίας και του περιβάλλοντος. Σαν αποτέλεσμα, συμπέραναν πως η άρση της οικονομικής και πληθυσμιακής ανάπτυξης* – προκειμένου να καταφέρει ο πλανήτης να ανταπεξέλθει, *είναι επιτακτική*. Η μαλθουσιανή προσέγγιση περί περιορισμού του πληθυσμού που αναφέρεται στη μελέτη αυτή έχει πλέον εν πολλοίς καταρριφθεί (βλ. σχετικά στα ελληνικά Γ. Καλλής, Η ελευθερία των ορίων), αυτό που είναι όμως σαφές σύμφωνα με την φον ντερ Λέγιεν -και όχι μόνο- είναι πως η ανάπτυξη της οικονομίας με βάση ορυκτούς πόρους είναι πεπερασμένη.

Αυτό αποτυπώνεται και στη μελέτη της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την κλιματική αλλαγή (IPCC), της έκθεσης η οποία συνθέτει την επιστημονική γνώση γύρω από την κλιματική αλλαγή προκειμένου να υποστηρίξει την ενημερωμένη διαμόρφωση πολιτικής, παρέχοντας σενάρια των επιπτώσεων αυτής σε διάφορους τομείς. Στα σενάρια αυτά επικεντρώθηκε και η επικεφαλής συγγραφέας της Επιτροπής, Γιαμίνα Σαχέμπ. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά, *σε μια εικόνα (Εικόνα 1) η μελέτη αποτυπώνει τις ιστορίες τριών γενεών.* Οι νεότερες γενιές είναι αυτές που θα κληθούν να ζήσουν σε συνθήκες ολοένα και πιο σύνθετες, και είναι οι σημερινές πολιτικές γύρω από την αυτάρκεια που μπορούν να διαμορφώσουν τις συνθήκες για ένα βιώσιμο πλανήτη.

Εικόνα 1: *IPCC sixth assessment report*

Ο μύθος της πράσινης ανάπτυξης και οι εναλλακτικές

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η ανάπτυξη ως μεγέθυνση (growth) και η ανάπτυξη ως εξέλιξη (development) έχουν διαφορετικές εννοιολογικές συνυφάνσεις. Ένα από τα θέματα που επανέρχονταν στα πλαίσια του τριήμερου συνεδρίου ήταν η αποσύνδεση (decoupling) αυτών των εννοιών που το συλλογικό φαντασιακό της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας έχει συνυφάνει ως αλληλένδετα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποσύνδεσης είναι αυτό της ανάπτυξης από το περιβαλλοντικό της

κόστος, μιας υπόθεσης γύρω από την οποία έχουν στηριχθεί οι περισσότερες περιβαλλοντικές πολιτικές στον κόσμο. Εκεί αναφέρθηκε ο Τιμοτέ Παρρίκ, γάλλος οικονομολόγος, στην ομιλία του στην ολομέλεια του συνεδριου.. Επικαλούμενος τις ομιλίες της προέδρου του Κοινοβουλίου, Ρομπέρτα Μετσόλα, και της Ούρσουλα φον ντερ Λέγιεν, που την επικαλέστηκαν την πράσινη ανάπτυξη ως μοναδική λύση για τη βιωσιμότητα του πλανήτη, την ενθάρρυνση δηλαδή της οικονομικής μεγέθυνσης με παράλληλη διασφάλιση της συνέχειας των φυσικών πόρων, εξήγησε πως αυτό δεν είναι εφικτό.

Όπως υποστηρίζει και στο βιβλίο του ο Παρρίκ, η πράσινη ανάπτυξη είναι ένα παραμύθι χωρίς επιστημονική βάση που μας απομακρύνει από αποτελεσματικά σενάρια μετάβασης, ενώ κάθε πρόταση που υποστηρίζει το αντίθετο είναι ένα μακροοικονομικό είδος περιβαλλοντικού ξεπλύματος. Για να γίνει η ανάπτυξη πραγματικά βιώσιμη, σύμφωνα με τον Παρρίκ (και όχι μόνο), πρέπει αυτή να *αποσυνδεθεί πλήρως από κάθε περιβαλλοντική πίεση άμεσα, ισότιμα και παντού, και να διατηρηθεί αυτή η συνθήκη μακροπρόθεσμα προκειμένου να μην υπάρχει "επανασύνδεση",* *πράγμα που δεν έχει αποδειχθεί εφικτό*. Οι μέχρι πρότινος μειώσεις εκπομπών, ακόμα και κατά την περίοδο της πανδημίας είναι τόσο ασήμαντες που θεωρούνται αμελητέες. Για να γίνει η βιώσιμη η ανάπτυξη, *ο μόνος δρόμος είναι μια μεταβατική συνθήκη σχεδιασμένης και επιθυμητής* αποανάπτυξης που θα επιτρέψει την κοινωνική και οικονομική ευημερία εντός περιβαλλοντικών ορίων. (Εικόνα 2).

Εικόνα 2: Από την παρουσίαση του Τιμοτέ Παρρίκ

Η αποανάπτυξη δεν είναι κάποια συνωμοσία επιστροφής στην εποχή του λίθου, όπως επικριτικά αναφέρει ο Economist σε άρθρο σχετικά με το συνέδριο όπου καυτηριάζει τους διοργανωτές του ως "αριστεριστές που θέλουν να συρρικνώσουν την οικονομία". Ο Παρρίκ αποτελεί μέλος ενός ευρύτερου οικοσυστήματος ερευνητών-ριών που υποστηρίζουν την περιβαλλοντική και κοινωνική δικαιοσύνη πέρα από την οικονομική μεγέθυνση: χωρίς ένα συγκεκριμένο ορισμό ή κυρίαρχο δόγμα, η αποανάπτυξη, ενάντια στην ολοένα αυξανόμενη πολυπλοκότητα που ενέχει η αντιμετώπιση των κρίσεων που η ανάπτυξη προκαλεί, είναι μια προσπάθεια αναδιάταξης του προσωπικού και συλλογικού φαντασιακού προς ένα *πραγματικά καλύτερο* μέλλον για *όλα.*

Από το ΑΕΠ στην ευζωΐα

Μεταφέροντας τη φράση του Ρ. Κένεντι, η Ούρσουλα φον ντερ Λέγιεν λέει χαρακτηριστικά: *το ΑΕΠ μιας χώρας μετρά τα πάντα εκτός από αυτά που έχουν νόημα στη ζωή. Το ΑΕΠ δε λέει τίποτα για την ποιότητα ζωής, ποιός-ά πληρώνει και ποιός-ά ωφελείται: ένας πλούσιος επιχειρηματίας μπορεί να δει*

τα κέρδη του να διπλασιάζονται την ίδια μέρα που ένας ψαράς μπορεί να χάσει όλα του τα υπάρχοντα και αυτό δεν φαίνεται στο ΑΕΠ, εξηγεί ο αντιπρόεδρος του World Resource Institute, Stientje van Veldhoven.

Δεν είναι λίγοι-ες αυτοί-ές που υποστηρίζουν οτι το ΑΕΠ δεν είναι δείκτης ικανός να μετρήσει την πρόοδο, καθώς δε διακρίνει ανάμεσα στο τι είναι καλό και τι επιβλαβές. Όπως αναλύει η Ritu Verma, καθηγήτρια στο Carleton University, το ΑΕΠ είναι ένας πατριαρχικός δείκτης, *που δεν υπολογίζει την έμφυλη οικιακή και όχι μόνο εργασία, τη φροντίδα, την εργασία για την κοινότητα, ενώ ακόμα και συστήματα που καταστρέφουν το περιβάλλον, όπως μια πετρελαιοκηλίδα, προσμετρώνται θετικά σε αυτό*. Ενώ μπορεί να αυξομειώνεται με βάση τις εκάστοτε εισροές και εκροές, *είναι ένα κατασκεύασμα του παγκόσμιου βορρά που δεν υπολογίζονται με τον ίδιο τρόπο απώλειες όπως οι γνώσεις των αυτόχθονων ή η βιοποικιλότητα.*

Τι υπάρχει όμως πέρα από το ΑΕΠ; Αν βγούμε από τα στενά πλαίσια της δυτικής σκέψης, υπάρχουν πολλαπλοί κόσμοι με εναλλακτικές κοσμοθεωρίες. Η Βέρμα, με πολλά χρόνια προϋπηρεσία σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης στην ακαδημία και σε διεθνείς οργανισμούς, αναδεικνύει το παράδειγμα του Μπουτάν και το δείκτη "Συνολικής Εθνικής Ευτυχίας" (Gross National Happiness) που δίνει προτεραιότητα στην ευτυχία και στην ολιστική προσέγγιση της ευζωΐας αντί για τους συμβατικούς οικονομικούς δείκτες. Χώρες όπως η Κοστα Ρίκα, η Βολιβία, το Εκουαδόρ, η Νέα Ζηλανδία αλλά ακόμα και ο Καναδάς έχουν εισάγει τέτοιους δείκτες στη διαμόρφωση της πολιτικής τους, στοχεύοντας στην ασφάλεια και την περιβαλλοντική και κοινωνική σταθερότητα, αντί για την οικονομική ανάπτυξη.

Μετα-αποικιοκρατία και άνιση ανταλλαγή

Ιδιαίτερα στο παγκόσμιο Βορρά η ιδέα της ανάπτυξης, όπου κάποιες χώρες έχουν το προβάδισμα και άλλες ακολουθούν κατά πόδας, και όποια αδυναμία να ακολουθήσει αυτό το ρυθμό οφείλεται σε αντικειμενικούς παράγοντες που η διεθνής βοήθεια είναι εκεί να απαλύνει, είναι βαθιά ριζωμένη στον τρόπο που γίνεται αντιληπτός ο κόσμος. Όπως είπε στο εναρκτήριο πάνελ ο ακαδημαϊκός Τζέισον Χίκελ, (ανθρωπολόγος, καθηγητής στο Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης), πιστεύουμε οτι ο *αυτόχθονας εργάτης του Αμαζονίου, αν δουλέψει σωστά και σκληρά μπορεί να γίνει Τζεφ Μπέζος*. Γιατί δεν είναι αλήθεια αυτό; και γιατί συνεχίζουμε να το υποστηρίζουμε;

Όπως είπε η Lebohang Liepollo Pheko, *έχουν περάσει 500 χρόνια από την "ανακάλυψη της Ευρώπης" και ακόμη αποκαλούμε το Χριστόφορο Κολόμβο και τον Βάσκο ντα Γκάμα "εξερευνητές". Πως θα μας φαινόταν αν το Λεσόθο ή το Νεπάλ ερχόταν να κατακτήσει κομμάτια του Βελγίου ή της Ολλανδίας*; Αν η Ολλανδία έπρεπε να καλλιεργεί σιτάρι για το Κονγκό; Η οικονομική κυριαρχία του Παγκόσμιου Βορρά χτίστηκε με την αποικιοκρατία, αλλά παγιώθηκε με την συνεχόμενη "εξαγωγή" προβλημάτων,

όπως η παραγωγή φαγητού και η εξόρυξη πόρων με κόστος που να ευνοεί την οικονομική ευημερία στο Βορρά, παραγνωρίζοντας την επίπτωση στους τόπους παραγωγής. Αυτή η συνθήκη καθίσταται εφικτή χάρη στις συμφωνίες εμπορίου και τους διεθνείς οργανισμούς που συστηματικά ευνοούν τα οικονομικά συμφέροντα του Βορρά, με υπέρμετρες οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές απώλειες στον Νότο. Ο Χίκελ, με εκτενές έργο γύρω από την μετα-αποικιοκρατία και το συστημικό υπόβαθρο της άνισης ανταλλαγής πόρων μεταξύ Βορρά-Νότου (πιο αναλυτικά στο βιβλίο του) εξηγεί: η ανάπτυξη του Παγκόσμιου Βορρά οφείλεται εν πολλοίς στη συστηματική κατασπατάληση των πόρων και της εργασίας του Νότου. Ενδεικτικά, στην έρευνά του έχει αποδείξει οτι οι απώλειες του Νότου λόγω της άνισης αυτής ανταλλαγής είναι τριάντα φορές μεγαλύτερες από τα έσοδά τους από τη διεθνή βοήθεια.

Όπως λέει η Λιεπόλλο, είναι καιρός να αλλάξουμε τα τοξικά αφηγήματα που έχουν δημιουργήσει τις ανισότητες στη δημόσια τάξη. Δεν υπάρχουν φτωχές και πλούσιες χώρες, Παγκόσμιος Βορράς και Νότος, αλλά εξορυκτικές οικονομίες *ο κόσμος της πλειονότητας που παράγει για να ικανοποιεί τις ανάγκες του κόσμου της μειονότητας*. Υπάρχει συνεχιζόμενη αποικιοκρατία η οποία εκδηλώνεται με διαφορετικές μορφές, συχνά επενδεδυμένες με το μανδύα της βοήθειας, και ένα υπαρκτό χρέος που χρήζει ριζοσπαστικής αποκατάστασης, πράγμα που μπορεί να επιτευχθεί με επανορθωτικές οικονομίες. Στο ίδιο πάνελ, ο Raj Patel του Πανεπιστημίου του Ώστιν κάνει αναφορά στον Φρανζ Φανόν, ο οποίος το 1961 γράφει: *Η Ευρώπη τρέχει προς την άβυσσο - ας δημιουργήσουμε λοιπόν κάτι καλύτερο.*

Δημοκρατία στον καιρό της πλανητικής κρίσης (;)

Τα *Όρια της Ανάπτυξης* γράφτηκαν για να αναδείξουν την πραγματικότητα της εξάντλησης των πόρων, που σήμαινε και την περατότητα του μοντέλου αέναης οικονομικής ανάπτυξης. Η σημερινή πρόεδρος του Κλαμπ της Ρώμης, Σαντρίν Ντίξον Ντεκλέβ, υποστηρίζει πως η προσήλωση στην οικονομική ανάπτυξη δίχως όρια είναι αυτή που καταλύει το δημοκρατικό στερέωμα, εντείνοντας τις κοινωνικές ανισότητες χωρίς περιορισμούς σε γεωγραφικά όρια. Για ποιά δημοκρατία μιλάμε όμως, όταν το 1% του πλανήτη έχει τις ίδιες ανάγκες με το 50%; όπως αναρωτιέται και η Μανόν Ωμπρύ, γαλλίδα ευρωβουλεύτρια και συνδιοργανώτρια του συνεδρίου.

Καλά όλα αυτά που λέμε - και χειροκροτούμε οι μεν τους/τις δε, αλλά δεν έχουμε συζητήσει ένα πράγμα: μια στρατηγική αμφισβήτησης της εξουσίας. Πως μπορούμε να μιλάμε για δημοκρατία, έχοντας απέναντί μας τα συμφέροντα της ορυκτής οικονομίας και αυτά του μεγάλου κεφαλαίου; Η Αν Πεττιφόρ, διευθύντρια του PRIME μιλά για τα συμφέροντα που καθιστούν τις ριζοσπαστικές πρωτοβουλίες όπως αυτό το συνέδριο παρωχημένες. *Πως κινητοποιούμε το 99% που δανείζεται για να έχει μια στέγη πάνω από το κεφάλι του; Το 1% δε θα απολάμβανε τον πλούτο του χωρίς τη*

δημόσια υποδομή που συντηρούν οι φορολογούμενοι-ες. Η δημοκρατία χρειάζεται κινητοποίηση της κοινής γνώμης και ενίσχυση της πολιτικής δύναμης, που έγκειται στην *εξουσία που είναι ενσωματωμένη σε δημόσιους θεσμούς και χρηματοδοτείται από τους φορολογούμενους.*

Αντί επιλόγου

Ο κόσμος που ζούμε φτιάχτηκε από ένα καταστροφικό, αποικιοκρατικό, ιμπεριαλιστικό και καπιταλιστικό μοντέλο που στηρίζεται στην ανάπτυξη με βάση τα ορυκτά καύσιμα. Το κόστος αυτού του μοντέλου ιστορικά πληρώνεται από οικοσυστήματα και μαύρες και καφέ κοινότητες του πλειοψηφικού κόσμου, όπως συμπυκνώνει η Farhana Sultana την αφορμή και τα πιο καίρια αιτήματα του τριημέρου. Αν και ευρωκεντρικό στον κορμό του, περιορισμένο σε ακαδημαϊκό και θεσμικό περιβάλλον, αδυνατώντας να συμπεριλάβει τις φωνές των “από τα κάτω”, αδιαμφισβήτητα αποτέλεσε μια ιστορική κατάκτηση για τις ριζοσπαστικές φωνές του ευρωκοινοβουλίου, ενώ, όπως και στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, πρόκειται για έναν αγώνα εν εξελίξει.

Αν κάτι είναι ενθαρρυντικό μέσα στο αποικιοκρατικό χρέος, την άνιση ανταλλαγή και την περιβαλλοντική κρίση όμως είναι οτι η απάντηση, αν και πολύπλοκη, δεν είναι μία και δεν είναι εκ προοιμίου αποτέλεσμα σκληροπυρηνικής και ακατάληπτης έρευνας. Ο Γ. Καλλής, μέλος της ομάδας που θα λάβει τη σημαντικότερη χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Έρευνας (10 εκ. ευρώ) για το έργο τους *REAL: Συμφωνία για τη μετα-ανάπτυξη,* επισήμανε τα παραδείγματα αυτάρκειας ανά τον κόσμο, από τα οποία πρέπει να μάθει και να εμπνευστεί η πράσινη μετάβαση. Μιλώντας για την ικαριώτικη ευζωΐα και τα πανηγύρια, σαν εναλλακτική στους οικονομιστικούς τρόπους προσέγγισης της ανάπτυξης, ο Καλλής προτείνει την μεσογειακή προσέγγιση της ευζωΐας ως παράδειγμα οικολογικού, υγιούς και συμβιωτικού τρόπου ζωής. Και σαφώς δεν πρόκειται για τον απολυταρχικό περιορισμό που οι επικριτές του δόγματος της αποανάπτυξης επικαλούνται, αλλά για μια βουτιά στο πολυ-σύμπαν (*pluriverse*) των υφιστάμενων εναλλακτικών που μπορούν να εμπνεύσουν σύγχρονες, μετα-αποικιοκρατικές, δίκαιες, οριζόντιες, πράσινες και συμπεριληπτικές πολιτικές για την ευημερία.

Περισσότερα:

Δείτε όλες τις παρουσιάσεις και συζητήσεις εδώ, διαβάστε και συνυπογράψτε τη διακύρηξη του συνεδρίου και εγγραφείτε στο slack channel που δημιουργήθηκε από τους διοργανωτές για να συνεχιστεί η συζήτηση.

Η Κατερίνα-Σίλα Μπουκογιάννη είναι αρχιτεκτόνισσα και ερευνήτρια. Είναι μεταπτυχιακή φοιτήτρια

του προγράμματος Climate Change and Diversity: Sustainable Territorial Development (Κλιματική Αλλαγή & Ποικιλότητα: Βιώσιμη Χωρική Ανάπτυξη) του Πανεπιστημίου της Πάντοβα ως υπότροφος Erásmous. Πραγματοποιεί την πρακτική της άσκηση στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο για Πρωτοβουλίες Κοινοτήτων για την Κλιματική Αλλαγή και τη Βιωσιμότητα (ECOLISE). Έχει συμμετάσχει σε ερευνητικά προγράμματα στην Ισπανία και το Εκουαδόρ και έχει εργαστεί ως αρχιτεκτόνισσα στην Ελλάδα.